

Kuvitus:
Milja Laine

Milla Tuormaa

Takapihalta alkaa seikkailu

Tarinoita ja toimintaideoita lähiluontoretkille

NÄYTE-
SIVUT

PS-KUSTANNUS

Sisällys

Rethelle salaperäisiin kaupunkimetsiin.....	6
Ohjeita kirjan käyttöön.....	9
Huiskahäntä katoaa.....	12
Kara ja piisami.....	20
Haapakeijukainen.....	26
Kara metsänjuhlissa.....	34
Pääskysten perässä etelään?	40
Aamurusko ja linnut.....	48
Syysmyrsky.....	54
Talventaikoja puhaltaa.....	58
Sini kuusessa.....	64
Tähti ja lumimaa.....	70
Kara ja tervalepän keiju.....	76
Kevät kutittaa.....	82
Mäyrät heräävät.....	88
Pikkuisia pesissä.....	94
Vieras keijujen juhlissa.....	100
Lintujen pulinaa.....	106
Kotikuusi.....	112
Kirjallisuutta ja lisätietoa.....	118
Lajitietoa.....	122

NÄYTE-
SIVUT

NÄYTE-
SIVUT

Elokuu, oravaperheen
elämää kesän aikana

NÄYTE-
SIVUT

Huiskahäntä katoaa

Äitiorava Tuiverrus horjui aidan lautta pitkin päiväkodin pihan ohi. Kevätaurinko lämmitti aamun raikkaaksi. Tuiverrus hyppäsi raskaasti pihakoivun oksalla roikkuvalla lintulaudalle. Piha oli vielä hiljainen, mutta pian lapset täytäsivät sen.

Tiaiset hyppivät ja säksättivät varoituksia lintulaudan alla, mutta ne huomasivat pian, että Tuiverrus ei lintuja hätyytellyt. Äitioravalla oli tarpeeksi itsensäkin kanssa. Sen maha oli poikasista raskas.

Kun Tuiverrus oli syönyt tarpeeksi, se kiipesi koivun oksalle. Se katseli yli pihan ja koetti arvata, oliko joku ojassa vaanimassa. Ensimmäiset lapset olivat tulleet pihalle. Äitiorava laskeutui maahan ja viiletti niin kovaa kuin pääsi ruohokentän poikki pensaiden suojaan. Sieltä Tuiverrus kiipesi mäntyyn, jossa oli hylätty linnunpönttö. Se kääriytyi kerälle pönttöön koirankarvojen ja sammalten päälle. Äitiorava oli väsynyt. Poikaset syntyivät pian. ”Tulisikohan isäorava vielä tuomaan pähkinöitä vai oliko se tutkimusmatkoilla”, Tuiverrus mietti.

Tien takana isäorava vipelsi puhelinjohtoa pitkin talon pihaan. Se taiteili aidan päällystä myöten ja pensaiden kaut-

ta kuistille. Siellä oli pähkinäpussi, josta oli rapissut pari pähkinää penkille. Isäorava raapi ja puri pussia enemmän auki, kunnes kaikki pähkinät vierivät pitkin kuistia. Isäorava nappasi muutaman. Samassa ovi kolahti ja ihminen tuli ulos. Nainen sytytti tulen pieneen tikkuun ja alkoi tuprutella pahanhajuista savua valkoisesta pikkukepistä. Vasta naisen palattua sisään isäorava hiipi esille kuistin penkin alta. Se juoksi pihan poikki pari pähkinää mukanaan ja suuntasi kohti mäntyä ja linnunpönttöä.

Kevät vaihtui kesäksi, ja oravanpennut syntyivät kaljuina ja sokeina. Tuiverrus lämmitti niitä ruumillaan, ja poikaset imivät nisistä maitoa. Aluksi isäorava kävi pesäpöntöllä ja toi Tuiverrukselle pähkinöitä ja käpyjä. Kun äitiorava oli vähän vahvistunut, isäorava lähti omille teilleen.

Oravien pesäpönttö kävi ahtaaksi viiden poikasen kanssa. Tuiverrus päätti vaihtaa pesää, jotta pedot eivät oppisi sen sijaintia. Eräänä kesäkuun aamuna Tuiverrus otti pienen oravan niskavilloista kiinni ja kiikutti sen päiväkodin pihan poikki toisen metsikön kuuseen, jossa oli vanha risupesä. Myös toinen poikanen pääsi turvaan helposti, mutta kolmannen kuljetuksen äkkäsi ohi kaarteleva varpushaukka. Se

oli monesti kärkeynyt pikkulintuja, mutta oravanpoikaset maistuisivat myös. Haukka syöksyi ylälmoista mutta ei onneksi saanut poikasesta otetta. Tuiverrus päästi poikasen irti, tyrkkäsi pensaan alle ja säksätti haukalle. Äitiorava vaihtoi reittiä ja kiikkutti pari viimeistä poikasta pikavauhtia pensaiden suojassa toiselle pesälle.

Kaikessa kiireessä Tuiverrus unohti haukan ajaman poikasen pensaan alle. Pikkuinen orava painautui maahan ja väräsi. Se haisteli epäilevästi ilmaa, joka tuoksui kovin erilaiselta kuin linnunpöntössä. Pikku orava söi pari koivun norkkoa ja odotti iltaan.

Kun ilta viileni ja hämärtyi vähän, pikku orava vipelsi päiväkodin pihan poikki ruohokummun, joka nousi eteen kuin vuori. Siili rapisi ojasta ruohikkokummun luo.

– Hei, minä olen Huiskahäntä! Sinä voit varmaan näyttää minulle tienoota.

Siili tuhahti ja kääriytyi palloksi. Huiskahäntä kosketti piikkejä ja hyppäsi taaksepäin. Siili kurkisti piikkien alta.

– Hyvä on, voit tulla mukaani talolle syömään silakoita, siili myöntyi. Huiskahäntä ei tiennyt, mikä on silakka, mutta lähti innoissaan.

Kaverukset kulkivat ojan pohjia ja pensaiden piilossa suurten talojen ohitse. Sitten ne tulivat ison tien varteen. Siili kääriytyi palloksi ja tuhahti:

– Käy katsomassa, onko nainen jo tuonut ruuan.

Pikku orava ei milloinkaan ollut nähnyt tietä. Siellä viiletti hirviöitä, jotka murisivat. Niiden silmät kiilsivät kesäillassa. Huiskahäntä epäröi ja juoksi tien reunassa. Siili tuntui odottavan, että orava menisi tien yli. Pikku orava viiletti ensimmäiselle ruohotasanteelle. Sen takana oli vielä toinen tie. Juuri ja juuri se selvisi molempien teiden yli.

Toisella puolella Huiskahäntä huomasi talolle vievän polun ja hiipi varovasti pihaan. Pari lintua oli kuusten alla etsimässä ruokaa. Kuistilta löytyi tyhjä pähkinäpussi ja koiran hajua. Pikku orava pelotti.

Samassa ihminen avasi kuistin oven. Huiskahäntä kipaisi kuusen oksalle ja tuijotti hädissään kuistille. Nainen kantoi lautasta, josta lähti pistävä haju, ja laski sen kuusten alle. Naisen jäljessä syöksyi pihalle koira, joka haukkui oravalle.

Pikku orava hyppäsi kuusesta viereiseen koivuun, mutta taitamattoman ote lipesi ja Huiskahäntä putosi maahan. Koira säntäsi sen perään. Huiskahäntä juoksi hädissään pihan poikki pensaisiin ja oli kompastua lautaseen. Se haisi pahalle, ja siinä moljotti pitkiä otuksia, jolla oli pullistuneet silmät. Huiskahäntä säntäsi karkuun kohti tietä.

Pikku orava halusi kotiin. Se juoksi tielle murisevien hirviöiden sekaan. Ne olivat kummasti pysähtyneet odottamaan. Huiskahäntä saattoi puikkelehtia pyörien välistä turvallisesti tien yli. Heti oravan mentyä hirviöt karjaltivat ja lähtivät taas liikkeeseen.

– Veikö nainen jo silakkalautasen? siili kysyi unisesti.

– Siellä oli jotain tosi pahan hajuisia otuksia puun alla ja vihainen koira. Ei sinne saa mennä! Äitini sanoi niin, Huiskahäntä sopersi hädissään.

– Ehkä on parempi, että sinä pysyt täällä. Olen ennenkin käynyt pihalla. Nainen tuo minulle aina silakoita, siili totesi rauhallisesti.

– Älä mene sinne! Hirviöt syövät sinut, pikku orava säksätti.

– Niin, ne pitää katsoa tarkkaan, siili totesi ja lähti ylitämään tietä.

Huiskahäntä seurasi perässä. Se ei halunnut jättää ystäväänsä. Orava viiletti tien ylitse, mutta hidas siili lyllersi, käpertyi palloksi ja lyllersi taas. Onneksi sekin selvisi ehjänä perille.

Kesän kuluessa Huiskahäntä oppi narskuttamaan kävyistä siemeniä ja löysi suojakseen tuuhean kuusikon puiston vierestä. Siili sai silakoita sekä kaivoi kastematoja ojista. Ystävät ylittivät tien usein yhdessä ja kävivät iltaisin talon pihassa etsimässä ihmisten jättämiä ruokia.

Eräänä päivänä äitiorava sattui talon pihaan samaan aikaan Huiskahännän kanssa. Ensin se ei ollut tuntea poikaansa, mutta sitten se ilostui kovasti. Huiskahäntä kiersi emoaan ja kertoi, miten koira oli ajanut takaa ja ihmisten hirviöt olivat melkein syöksyneet siiliystävän kimppuun. Äitiorava kyhnytti päätään poikansa kanssa. Oravat juoksivat puiden runkoja pitkin peräkkäin, ja rapinaleikkiin liittyi myös Huiskahännän sisko. Huiskahäntä näytti äitioravalle kuusikkonsa, ja äitiorava punoi avuksi irto-oksista pallopesän, jota Huiskahäntä saattoi jatkaa. Sinne olisi hyvä piiloutua syksyn viimojen alkaessa.

Leikki- ja keskusteluideoita piirissä

- Mitä eläimet tarinassa pelkäsivät? Mikä lapsia pelottaa?
- Miten on turvallista ylittää tie? Keskustellaan ihmisen ja eläimen erilaisista tavoista ylittää tie ja muutenkin liikkua kadulla.
- Mitä eläimiä lähimetsässä liikkuu? Hoitaja on kerännyt laatikkoon kuvia lähimetsien eläimistä. Lapsi valitsee laatikosta eläimen tai ohjaaja näyttää sattumalta nostamaansa eläimen kuvaa, ja joku lapsista kertoo eläimestä kokemuksen. Muut kysyvät tarkentavia kysymyksiä, jotta syntyy vastavuoroinen keskustelu.
- Tutkitaan hoitajan pöydälle tuomia syötyjä käpyjä ja pähkinöitä ja muita eläinten ruokia. Mietitään, mihin eläimeen ne liittyvät – oravaan, hiireen, käpytikkaan vai käpylintuun.
- Tehdään pieni eläinkierros. Kukin lapsi sanoo vuorollaan jonkin eläimen ja yhdessä keksitään liike, joka liittyy eläimeen.
- Lausutaan Kävelin kerran metsän reunaa -lorua (kansanlaulu): *Kävelin kerran metsän reunaa maanantaiaamuna (vaihtuva viikonpäivä) varhain*. Samaan aikaan joku lapsista kävelee piirin keskellä ikään kuin metsänreunaa pitkin. *Näin siellä* – lapsi ottaa laatikosta eläimen kuvan, jossa on esimerkiksi jänis – *jäniksen, jäniksen ja se hyppi näin* – lapsi hyppii jäniksen tavoin. Toistetaan runo uudelleen, vaihdetaan viikonpäivä, ja seuraava lapsi tulee nostamaan uuden eläimen kuvan laatikosta.
- Lorutellaan ja lauletaan tuttuja eläinloruja, kuten *Kas kuusen latvassa oksien alla* (san. Immi Hellén, säv. P. J. Hannikainen). Eläinloruja voi etsiä myös esimerkiksi teoksesta *Tunteellinen siili ja muita suomalaisia eläinrunoja* (Segercrantz & Jaatinen, 1994).

Leikitään pihalla ja lähimetsissä sekä puistoissa

Eläinväri ★

Leikitään kuten tuttua väri-leikkiä. Alussa sovitaan, miten eri eläimet liikkuvat. Yksi lapsista seisoo seinää tai esimerkiksi puun runkoa vasten kasvot muihin leikkijöihin päin ja sanoo jonkin eläimen tavan liikkua, kuten yksi jäniksen loikka. Muut lapset liikkuvat ohjeen mukaan. Sitten sanotaan uusi eläin. Näin jatketaan, kunnes joku lapsista on ehtinyt huutajan luokse. Eläinten kutsujaa vaihdetaan, ja muut lapset palaavat alkuun lähtöviivalle.

Muunnelma:

Ryhmä liikkuu polulla tai leikitään pihalla. Aikuinen pyytää ryhmää pysähtymään, juoksee vähän matkan päähän ja huutaa sieltä: *Tulkaa tänne niin kuin jänikset*. Lapset tulevat omalla jänistavallaan aikuisen luokse. Huudetaan uusi eläin, ja lapset palaavat lähtöpaikalle sen tavalla. Leikkiä voidaan käyttää myös etenemisessä kuten seuraa johtajaa. Aikuinen kulkee jonon edellä ja esittää eläimen liikkumistapaa. Lapset seuraavat perässä matkien. Pysähdytään ja kysytään lapsilta, minkä eläimen tavalla edetään seuraavaksi ja jatketaan niin.

Vinkki: Kannattaa valita peräkkäin eri liikkumistapoja, esimerkiksi jänis loikkii, hiiri vipeltää ja peura laukkaa.

Kerätään kankaalle ja tutkitaan ★★

Aluksi tutustutaan metsään vapaasti tutkien ja leikkien. Hetken kuluttua ohjaaja pyytää lapsia tuomaan kankaalle eri asioita: kulmikkaita, pyöreitä, käpyjä ja lehtiä. Myös luovia juttuja kannattaa pyytää, kuten tiitiäisen tai peikon unileluja, elottomia, tärkeitä ja kauniita. Tutkitaan yhdessä tuotuja asioita. Mietitään, mihin eläimeen ne liittyvät, mitä ääniä niistä saa ja missä on hauskoja koloja tai kummia värejä.

Tutkimisen jälkeen lapset jaetaan neljään ryhmään. He saavat käyttää kankaan esineitä tai kerätä lisää. Jokainen ryhmä tekee asetelman esineistä kankaan reunaan tai viereen kalliolle tai omalle kankaalle. Esimerkiksi oksa voi olla otus ja sammalmytty sen pesä ja käpy peikko, joka voi lymyillä salakivensä takana.

NÄYTE-
SIVUT

Turvallinen lähiympäristö ★★★

Tehdään ympäristön tarkkailuretki, jolla pysähdytään muutaman kerran juttelemaan, onko paikassa jokin pelottava tai jännittävä kohta. Valitaan yhdessä turvallinen reitti metsään, leikkipuistoon tai kunkin lapsen kotiin. Keskustellaan: Mitä lapset arvostavat matkan varrella – ojan penkkoja, taloja vai kukkia? Missä lapset haluavat leikkiä? Mihin tekisi mieli poiketa tai pysähtyä, esimerkiksi sivupolulle tai hylätylle tontille? Mikä paikka jännittää?

Voitetaan pelkoja yhdessä: taiteillaan tuen kanssa maahan kaatuneen puun päällä, kiivetään kalliolle, kurkataan luolaan tai puuryteikköön ja selvitetään, mikä on puussa kasvava möhkylä (pahka). Miksi joissakin paikoissa on tarpeellista olla varovainen? Mitä muuta lapset pelkäävät ja mitä hyötyä peloista on? Entä mitä ei tarvitse pelätä ja miten jostakin pelosta voi päästä eroon? Päiväkodissa voidaan käsitellä pelkoja ja kivoja paikkoja piirtämällä ja maalaamalla.

Huom. Jos lapsiryhmä ei ole tottunut liikkumaan lähiuonossa, ennen tarkkailuretkiä tehdään vain kävelyitä ja tutustutaan ympäristöön.

NÄYTE-
SIVUT

Pihapiirissä tutut nisäkkäät

Orava on kaikkien tuntema utelias pikku vipeltäjä.

Orava on sopeutunut kaupunkiin ja havumetsiin. Se rapisee pihapuissa ja saattaa kesyyntyä syömään kädestä. Metsässä se on ketterä puusta puuhun hyppijä.

Orava on kaikkiruokainen. Se syö mieluiten käpyjen siemeniä tai pähkinöitä. Talvella se vierailee lintulaudalla syömässä auringonkukansiemeniä, ja keväisin orava voi kiivetä linnunpönttöön syömään tiaisen poikaset ja vallata pöntön omaan käyttöönsä. Lintuja suojaa metallirengas pöntön reiän ympärillä. Oravalle maistuvat myös marjat ja hedelmät, kuten omenat.

Orava tekee pallomaisen risupesän tai suurentaa linnunpöntön aukon sopivaksi. Pesiä on useita, ja niitä käytetään talvella suojina. Myös ullakolle voi orava pesiä. Urosorava osallistuu vain pesänrakennukseen mutta ei poikasten hoitoon. Naarasorava huolehtii poikasista kolmisen viikkoa. Orava tekee kaksi pesuetta: ensimmäiset poikaset syntyvät huhti-touko-

kuussa ja toinen pesue heinäkuussa.

Talvella orava vaihtaa harmaan paksun talviturkin ja varastoi elokuusta lähtien pari kolmesataa käpyä ja pähkinää piiloon kuusten alle. Sienen tai omenan orava voi ripustaa puun oksalle kuivumaan.

NÄYTE-
SIVUT

Siili on pihapiirin suloinen tuhisija.

Ihminen on auttanut siilien leviämistä ja tuonut niitä pihapiireihin. Siili viihtyy etenkin puistomaisilla kaupunkien pihalla, joissa on suojaisia pensaita ja oja. Sitä on pidetty hyödyllisenä ja uskottu, että se tappaa käärmeitä ja rottia. Nämä saaliit kuitenkin luikahtavat siililtä karkuun.

Siili syö eniten lieroja, hyönteisiä ja toukkia. Siili oppii nopeasti tulemaan ihmisen antamalle ruualle. Sille voi tarjota suolatonta kalaa, jauhelihaa tai kissanruokaa. Maidosta siilille tulee ripuli, koska sillä on laktoosi-intoleranssi.

Naaras piiloutuu poikaspesään alkukesästä ja synnyttää kesä-heinäkuun vaihteessa pieniä sokeita poikasia. Heinäkuun lopussa nämä pikku pallerot seuraavat emoaan. Pikkuisten pitää löytää paljon ruokaa, jotta ne selviävät talvesta.

Talvella siili horrosta pesässä. Sille voi kasata lehtiä ojaan tai rakentaa laatikkomaisen kopin ja piilottaa sen talon alle. Siilien talvihorros kestää lokakuusta huhtikuun lopulle. Moni siili menehtyy kylmänä pakkastalvena tai herää vesisateisena talvena liian aikaisin. Maaliskuussa herännyt siili ei löydä ruokaa maan jäätyessä uudestaan vaan tarvitsee ihmisen apua. Sairaista tai aikaisin heränneistä siileistä voi soittaa oman alueen villieläinhoitolaan. Siili on rauhoitettu, joten villiä siiliä ei saa ottaa lemmikiksi sisälle.

Huiskahäntä hyppäsi kuusesta viereiseen koivuun, mutta taitamattoman ote lipesi ja se putosi maahan. Koira säntäsi perään. Huiskahäntä juoksi hädissään pihan poikki pensaisiin ja oli kompastua lautaseen.

Kesän kuluessa Huiskahäntä oppi narskuttamaan kävyistä siemeniä ja löysi suojakseen tuuhean kuusikon puiston vierestä. Siili sai silakoita sekä kaivoi kastematoja ojista. Ystävät ylittivät tien usein yhdessä ja kävivät iltaisin talon pihassa etsimässä ihmisten jättämiä ruokia.

Lähiluonnossa sattuu ja tapahtuu!

Lapsista pienetkin luonnon ihmeet tuntuvat suurilta. He innostuvat pikku löydöistä ja keksivät nopeasti mielikuvitusleikkejä. Luonnossa liikkuminen myös rauhoittaa ja tukee monipuolisesti muun muassa motoriikan ja sosiaalisuuden kehitystä.

Tämä teos vie lapset luontoretkille tarinoiden voimin. Tarinoissa seikkailee mielikuvitusolentojen lisäksi lähiluonnosta tuttuja eläimiä, joihin voidaan perehtyä tarkemmin kirjan taidokkaiden neliväristen piirroskuvien ja ytimekkäiden lajitietojen avulla. Jokaiseen tarinaan liittyy runsaasti elämyksellisiä toimintaideoita, joita on helppo toteuttaa eri-ikäisten lasten kanssa.

Kirja auttaa loihtimaan lähiluontoon tutustumisesta innostavia seikkailuja. Hyppää kiehtovien lähiluontoretkien maailmaan!

ISBN 978-952-451-720-1

L56.8

www.ps-kustannus.fi
Kansi: Janne Hiltunen
Kuvitus: Milja Laine

NÄYTE-
SIVUT

Tutustu ja tilaa!

www.varhaiskasvatuksentietopalvelu.fi

www.opettajantietopalvelu.fi

www.sosiaalialantietopalvelu.fi